

INNOVATIVE WORLD
Ilmiy tadqiqotlar markazi

TADQIQOTLAR

ILM-FAN

TEKNOLOGIYALAR

ZAMONAVIY ILM-FAN VA INNOVATSIYALAR NAZARIYASI

ILMIY-AMALIY KONFERENSIYA

2026

Google Scholar

zenodo

Andijan, Uzbekistan

+998335668868

<https://innoworld.net>

« ZAMONAVIY ILM-FAN VA INNOVATSIYALAR
NAZARIYASI » NOMLI ILMIY, MASOFAVIY,
ONLAYN KONFERENSIYASI TO'PLAMI

3-JILD 5-SON

Konferensiya to'plami va tezislari quyidagi xalqaro
ilmiy bazalarda indexlanadi

Google Scholar

ResearchGate

zenodo

ADVANCED SCIENCE INDEX

Directory of Research Journals Indexing

www.innoworld.net

O'ZBEKISTON-2026

MENING SOHAMDAGI IZ QOLDIRGAN ALLOMA

Tilovqobilova Hulkar Rustam qizi

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti xorijiy til
va adabiyoti ingliz tili yonalishi 1-kurs talabasi.

hulkartilovqobilova@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur ishda iqtisodiyot fanining rivojlanishiga ulkan hissa qoʻshgan buyuk allomaning hayoti, ilmiy merosi va u tomonidan ilgari surilgan fundamental nazariyalar tahlil qilinadi. Tadqiqotda olimning iqtisodiy jarayonlar, bozor qonuniyatlari va moliyaviy barqarorlikni taʼminlash borasidagi qarashlarining bugungi kundagi ahamiyati ochib berilgan. Shuningdek, allomaning asarlari zamonaviy iqtisodiy islohotlar va raqamli iqtisodiyot sharoitida qanchalik dolzarb ekanligi asoslab beriladi.

Kalit soʻzlar: leksikografiya, semantika, etimologiya, lugʻatshunoslik anʼanalari, qiyosiy tahlil.

Annotation: This study analyzes the life, scientific legacy, and the fundamental theories proposed by the great scholar who made a significant contribution to the development of economics. The research reveals the contemporary relevance of the scholar's views on economic processes, market laws, and ensuring financial stability. It also substantiates how the scholar's works remain relevant in the context of modern economic reforms and the digital economy.

Keywords: lexicography, semantics, etymology, lexicographic traditions, comparative analysis.

KIRISH

Insoniyat sivilizatsiyasi tarixida til nafaqat aloqa vositasi, balki millatning ruhi, madaniyati va tafakkur tarzi sifatida namoyon boʻladi. Har qanday tilning mukammal qonuniyatlarini kashf etish, uning lugʻat boyligini tizimlashtirish va boshqa tillar bilan qiyosiy jihatlarini oʻrganish uzoq davom etadigan ilmiy jarayondir. Markaziy Osiyo, xususan, Oʻzbekiston zamini asrlar davomida jahon ilm-fani, madaniyati va maʼrifatining oʻchogʻi boʻlib kelgan. Bu muqaddas tuproqdan yetishib chiqqan buyuk mutafakkirlar nafaqat aniq fanlar, balki tilshunoslik (lingvistika) sohasida ham insoniyatga bebaho meros qoldirganlar. Bugungi kunda xorijiy tillarni, xususan, ingliz tilini chuqur oʻrganayotgan har bir talaba uchun oʻzbek allomalarining lingvistik gʻoyalarini tadqiq etish, ularni zamonaviy gʻarb filologiyasi prinsiplari bilan chogʻishtirish ham ilmiy, ham maʼnaviy jihatdan dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

Tilshunoslik fanining fundamental asoslari shakllanishida oʻzbek allomalarining xizmatlari beqiyosdir. Oʻrta asrlar Sharq Renessansi davrida yashab ijod qilgan Mahmud Qoshgʻariy, Mahmud Zamaxshariy va keyinchalik buyuk shoir va mutafakkir Alisher Navoiy kabi siymolar oʻz asarlari bilan bugungi zamonaviy tilshunoslikning koʻplab yoʻnalishlariga, jumladan, leksikografiya

(lug‘atshunoslik), etimologiya, kontrastiv lingvistika (tillarni solishtirish) va semantikaga tamal toshini qo‘yganlar. Masalan, Mahmud Qoshg‘ariyning XI asrda yaratilgan "Devonu lug‘atit turk" asari shunchaki lug‘at bo‘lmay, balki dunyodagi ilk qiyosiy-tarixiy tilshunoslik darsligi hisoblanadi. Uning metodologiyasi hozirgi kunda ingliz tili leksikografiyasida qo‘llaniladigan prinsiplar bilan hamohangdir. [1] Allomaning turli sheva va lahjalarni xaritaga tushirishi, so‘zlarning kelib chiqishini tahlil qilishi bugungi dialektologiya va areallinguistika fanlari uchun asos bo‘lib xizmat qiladi.

Shu bilan birga, "Arab tili grammatikasi sultoni" deya e‘tirof etilgan Mahmud Zamaxshariyning ilmiy merosi nafaqat sharq, balki g‘arb filologlari tomonidan ham yuksak baholangan. [2] Uning "Al-Mufassal" asari tilning morfologik va sintaktik qurilishini shunday mukammal bayon etganki, bu metodika Yevropa tilshunoslik maktablariga ham o‘z ta‘sirini ko‘rsatgan. Xorijiy til yo‘nalishida tahsil olayotgan mutaxassis sifatida shuni ta‘kidlash lozimki, Zamaxshariyning til birliklarini tizimlashtirishdagi mantiqiy yondashuvi bugungi ingliz tili grammatikasini o‘qitish metodikasidagi tizimli yondashuv bilan ko‘plab nuqtalarda tutashadi.

O‘zbek tilining qudrati va uning boshqa tillar (forsiy) bilan qiyosiy tahlilini yuksak cho‘qqiga olib chiqqan siymo, shubhasiz, Alisher Navoiydir. Uning "Muhokamatul-lug‘atayn" asari zamonaviy tilshunoslik tili bilan aytganda, tillarning qiyosiy-tipologik tahliliga bag‘ishlangan fundamental tadqiqotdir. Navoiy tilning ijtimoiy hodisa ekanligini, so‘z boyligining fikrni ifodalashdagi ahamiyatini uqtirib, ona tilimizning boy imkoniyatlarini ilmiy dalillar bilan isbotlab bergan. Bu yondashuv bugungi ingliz tili va o‘zbek tilini qiyosiy o‘rganayotgan (contrastive linguistics) tadqiqotchilar uchun metodologik qo‘llanma bo‘lib xizmat qiladi.

Ushbu maqolaning maqsadi, o‘zbek allomalarining boy ilmiy merosini zamonaviy g‘arb tilshunosligi, xususan, ingliz tili filologiyasi nuqtayi nazaridan qayta anglash va tahlil qilishdir. Allomalarimiz tomonidan ilgari surilgan g‘oyalarning bugungi kundagi dolzarbligi shundaki, ular tilni shunchaki qoidalar yig‘indisi emas, balki jonli, rivojlanuvchi va millatning tafakkurini belgilovchi murakkab tizim sifatida o‘rganganlar. Maqola davomida biz ushbu mutafakkirlarning leksikografiya, dialektologiya va grammatika sohasidagi qarashlarini ingliz tili nazariyasi bilan bog‘lagan holda kengroq yoritishga harakat qilamiz. Bu esa bizga nafaqat o‘tmish merosimiz bilan faxrlanish, balki zamonaviy tilshunoslikning dolzarb muammolariga ajdodlarimiz o‘g‘itlari orqali yechim topish imkonini beradi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Tadqiqotning bosh manbasi sifatida Mahmud Qoshg‘ariyning "Devonu lug‘atit turk" asari olindi. Ushbu asar nafaqat turkiy so‘zlarning izohi, balki XI asrdagi tillarning qiyosiy-tarixiy tahlili nuqtayi nazaridan o‘rganildi. Shuningdek,

Alisher Navoiyning "Muhokamatul-lugʻatayn" asari til nazariyasi va kontrastiv lingvistikaning muhim asosi sifatida tahlilga tortildi. Bu manba oʻzbek tilining leksik-semantik qatlamini ingliz tili bilan qiyoslashda metodologik baza boʻlib xizmat qiladi.

2. Oʻzbekistonlik olimlarning tadqiqotlari

Oʻzbek allomalari merosini lingvistik nuqtayi nazardan oʻrganishda akademik Gʻani Abdurahmonov [3], professorlar Fitrat, Ibrohim Haqqul [4] va N. Mallayevlarning ilmiy ishlari muhim oʻrin tutadi. Xususan, Gʻ. Abdurahmonovning qadimgi turkiy tillar sintaksisi borasidagi tadqiqotlari allomalimiz asarlaridagi grammatik qurilishni zamonaviy tilshunoslik terminlari bilan bogʻlashga yordam beradi. Alisher Navoiyning tilshunoslik sohasidagi xizmatlarini yoritishda A. Rustamovning "Navoiyning filologik mahorati" kabi asarlari adabiyotlar tahlilining oʻzini tashkil etadi.

3. Xorijiy va Gʻarb olimlarining qarashlari

Ingliz tili yoʻnalishi boʻlgani sababli, gʻarb sharqshunoslari va tilshunoslarining fikrlari alohida ahamiyatga ega. Gerard Klauson (Sir Gerard Clauson) [5] oʻzining turkiy tillar etimologiyasiga bagʻishlangan asarlarida Mahmud Qoshgʻariy merosiga yuksak baho bergan. Shuningdek, rus va yevropa olimlaridan V.V. Radlov va A. Kononovlarning tadqiqotlarida oʻzbek allomalarining jahon filologiyasi rivojiga qoʻshgan hissasi "kashfiyot" darajasida eʼtirof etilgan. [6]

METADOLOGIYASI

Tadqiqotning metodologik asosi sifatida qiyosiy-tarixiy va kontrastiv lingvistika metodlari tanlab olindi. Allomalarning asarlaridagi til birliklarini tahlil qilishda deskriptiv (tavsifiy) metoddan foydalanildi. Shuningdek, oʻzbek va ingliz tillarining leksik-semantik tizimlarini chogʻishtirish orqali deterministik yondashuv qoʻllanildi. Tadqiqot davomida tarixiy qoʻlyozmalar mazmuni zamonaviy filologik prinsiplar bilan interpretatsiya qilindi. Ushbu metodlar majmuasi allomalar merosining jahon tilshunosligidagi oʻrnini xolis va ilmiy asoslangan holda yoritishga xizmat qiladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Tadqiqot natijalari shuni koʻrsatadiki, Alisher Navoiyning "Muhokamatul-lugʻatayn" asari mohiyatiga koʻra zamonaviy chogʻishtirma tilshunoslik (Contrastive Linguistics) fanining tamal toshi hisoblanadi. Navoiy ikki xil grammatik tizimga ega tillarni (agglyutinativ turkiy va flektiv forsiy) solishtirar ekan, bugungi ingliz tili leksikologiyasida qoʻllaniladigan "soʻzning maʼno koʻlami" tushunchasini ilmiy asoslab bergan. Natijada, oʻzbek allomalarining qiyosiy metodlari gʻarbda XVIII-XIX asrlarda shakllangan tillarni solishtirish nazariyalaridan bir necha asr oldinroq mavjud boʻlgani isbotlandi.

2. Leksikografik mahorat va lugʻatshunoslik

Mahmud Qoshg'ariyning "Devonu lug'atit turk" asarini tahlil qilish jarayonida uning bugungi ingliz leksikografiyasi an'analari bilan hamohangligi aniqlandi. Alloma so'zlarga nafaqat izoh bergan, balki ularning:

1. Etimologiyasini (kelib chiqishini);
1. Dialektologik xaritasini (hududiy tarqalishini);
2. Semantik maydonini (ma'no turlarini) yoritgan.

Bu natijalar shuni ko'rsatadiki, Qoshg'ariyning lug'at tuzish metodikasi zamonaviy Oxford yoki Merriam-Webster lug'atlarida qo'llaniladigan akademik standartlarning o'rta asrlardagi muqobili bo'lib xizmat qilgan.

3. Grammatik tizimlashtirish

Mahmud Zamaxshariyning grammatik qarashlari muhokamasida uning mantiqiy-izchillik uslubi alohida qayd etildi. Tadqiqot natijasida allomaning til qoidalarini matematik aniqlikda tizimlashtirgani, bu esa ingliz tili grammatikasining tizimli-funksional (Systemic Functional Grammar) tahlili bilan mantiqiy bog'liqlikka ega ekanligi aniqlandi.

1-jadval

Sharq allomalari va zamonaviy tilshunoslik metodlari qiyosi

Alloma va Asar	Tilshunoslik Sohasi	Zamonaviy Muqobili (G'arb)	Metodologik Ahamiyati
Alisher Navoiy "Muhokamatul-lug'atayn"	Chog'ishtirma tilshunoslik	Contrastive Linguistics	Ikki xil grammatik tizimni (agglutinativ va flektiv) ilk bor qiyoslagan.
Mahmud Qoshg'ariy "Devonu lug'atit turk"	Leksikografiya va Etimologiya	Oxford Merriam-Webster	So'zlarning semantik maydoni, dialektologiyasi va kelib chiqishini tizimlashtirgan.
Mahmud Zamaxshariy Grammatik qarashlar	Sistematik grammatika	Systemic Functional Grammar	Til qoidalarini mantiqiy va matematik aniqlikda tizimlashtirgan.

XULOSA

O‘zbek allomalarining tilshunoslik merosini o‘rganish va tahlil qilish shuni ko‘rsatadiki, Sharq mutafakkirlari jahon lingvistika fanining shakllanishiga nafaqat mintaqaviy, balki global miqyosda ulkan ta’sir ko‘rsatganlar. Ushbu tadqiqot davomida olingan natijalar quyidagi yakuniy xulosalarni chiqarish imkonini beradi:

Birinchidan, Mahmud Qoshg‘ariy, Mahmud Zamaxshariy va Alisher Navoiy kabi siymolarning asarlari zamonaviy tilshunoslikning leksikografiya, qiyosiy-chog‘ishtirma lingvistika va grammatika kabi yo‘nalishlari uchun poydevor bo‘lib xizmat qilgan. Ularning metodologiyasi ko‘p jihatdan G‘arb filologiyasida bir necha asrlardan keyin shakllangan ilmiy prinsiplarni oldindan belgilab bergan.

Ikkinchidan, xorijiy (ingliz tili) filologiyasi yo‘nalishi talabalari uchun ushbu merosni o‘rganish amaliy ahamiyatga ega. Allomalarimiz tomonidan qo‘llanilgan tillarni chog‘ishtirish usullari bugungi kunda ingliz va o‘zbek tillari o‘rtasidagi farqli va o‘xshash jihatlarni anglashda, shuningdek, professional tarjima jarayonida muhim metodologik manba hisoblanadi.

Uchinchidan, o‘zbek allomalari asarlaridagi til boyligi va mantiqiy tizimning mukammalligi, ularning jahon darajasidagi "Universal tilshunos" ekanligini tasdiqlaydi. Ularning qarashlari bugungi raqamli lingvistika va tillarni o‘qitish metodikasi sharoitida ham o‘z dolzarbligini yo‘qotmagan.

Xulosa qilib aytganda, milliy allomalarimizning filologik merosini jahon tillari prizmasida tadqiq etish, o‘zbek ilmiy tafakkurining xalqaro miqyosdagi nufuzini yanada oshirishga xizmat qiladi. Kelajakdagi tadqiqotlarda ushbu allomalarning asarlarini bevosita ingliz tili grammatik kategoriyalari bilan xronologik va tipologik jihatdan yanada chuqurroq qiyoslash maqsadga muvofiqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Alisher Navoiy. Muhokamatul-lug‘atayn. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2014. – 128 b.
2. Mahmud Qoshg‘ariy. Devonu lug‘atit turk (Uch jildlik). – Toshkent: Fan, 1963.
3. Mahmud Zamaxshariy. Al-Mufassal (Arab tili grammatikasi haqida). – Bayrut: Dor al-Kutub al-Ilmiya, 1998 (Arab tilidagi nashri).
4. Abdurahmonov G‘. Qadimgi turkiy til. – Toshkent: O‘qituvchi, 1982.
5. Rustamov A. Navoiyning filologik mahorati. – Toshkent: Fan, 1979.
6. Sodiqov Q. Turkiy tillar tarixi. – Toshkent: Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti, 2009.
7. Sir Gerard Clauson. An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish. – Oxford: Clarendon Press, 1972.
8. Radlov V. V. Opyt slovarya tyurkskih narechiy (Turkiy lahjalar lug‘ati tajribasi). – SPb., 1893–1911.
9. Kononov A. N. Istoriya izucheniya tyurkskih yazykov v Rossii (Rossiyada turkiy tillarni o‘rganish tarixi). – Leningrad: Nauka, 1982.
10. Crystal, D. The Cambridge Encyclopedia of Language. – Cambridge University Press, 2010. (Umumiy tilshunoslik va tillar qiyosini asoslash uchun).
11. Zokirov M. Kontrastiv lingvistika asoslari. – Farg‘ona: Klassik, 2012.